Banke, evro in država

Fotografija: Reuters

Ni nevtralne politike

Kristina Božič

AJBOLJ PREKALJEN, VZTRAJEN IN IZKUŠEN SLOVENSKI EKONOMIST je pred časom na okrogli mizi dejal, da je zakonodaja o bankah postala v zadnjih desetletjih tako zapletena, da ji sam težko sledi. Govorica, ki se zateka v finančne termine in pojme, ki imajo nekajvrstične definicije, zlahka odbije interes javnosti. A po začetku krize leta 2008, ki pljuska v nas še danes, je jasno, da ni ničesar, kar bi nas kot državljane zadevalo bolj kot delovanje bančnega sistema. Po pravljičnih sedmih letih krize bi si želeli konca – brata Coen sta svojo klasiko, *Preberi in zažgi*, zaključila z nepozabnim dialogom, ki bi bil lahko sprejemljiv, če drugega ni na voljo:

– Jezus, vražji Kristus. Kaj smo se naučili, Palmer?
– Ne vem, gospod.
– Jaz, za vraga, tudi ne. Verjetno to, naj tega več ne naredimo ponovno.
– Da, gospod.
– Ampak vrag me nosi, če vem, kaj smo naredili.
– Da, gospod, težko je reči.
– Jezus, vražji Kristus!

No, tudi na tak dialog v bančnih sobanah po Evropi ne gre staviti. Če gre verjeti raziskovalcem, si lahko, če smo na strani optimistov, želimo le, da so se odgovorni kaj naučili in da je sistem nekoliko izboljšan. Nemška profesorica **Cornelia Woll** s pariške univerze Sciences Po se šteje med optimiste. Sodirektorica centra MaxPo, ki se posveča raziskovanju načinov, kako shajati z nestabilnostjo v tržnih družbah, je lani izdala knjigo *The Power of Inaction*, v kateri primerja odzive na bančno krizo v različnih državah od Danske, Irske, Francije in Nemčije do Amerike. »O tem, da bo nova kriza prišla, pa smo lahko prepričani,« razblini v telefonskem pogovoru možnost, da skozi kalvarijo ne bi šli ponovno. Zgodilo se bo spet.

Dr. Cornelia Woll

V majhnih državah ima finančni sektor zagotovo več moči in vpliva kot v velikih državah.

Kako se najde ogromno denarja?

Sedanji grški finančni minister je v svoji knjigi *Globalni minotaver* že leta 2011 opozarjal, da monetarne unije same po sebi ne odpravljajo neravnovesij, ki so vrojene v določene regije ali države nasproti drugim državam. Neravnovesja lahko vztrajajo ne glede na prosto trgovanje in svobodni tok kapitala. Pred nastopom evra so lahko države z monetarno politiko in devalvacijo lastne valute sproti blažile neravnovesja, ki jih je ustvarjal izvozni presežek Nemčije. Ko je valuta postala za vse enaka, pa se je neravnovesje le še krepilo, kar je pomenilo večjo zadolženost na eni strani ter vse večji presežek na drugi. »Brez učinkovitih in delujočih mehanizmov za recikliranje presežka je monetarni uniji usojeno, da bo podlegla tektonskim premikom, ki bodo najprej povzročili ogromne razpoke, dokler se ne bo unija na koncu razsula,« je v svoji knjigi opozarjal Yanis Varoufakis.

Mehanizme za recikliranje presežka je opisoval prek dveh preprostih načel: ali da regije, ki so gospodarsko močnejše, namenijo določen denarni tok, na primer krijejo del nadomestil za brezposelnost v regijah, kjer je gospodarska situacija slabša, ali pa, še raje, da se namensko investira v krepitev gospodarstva in industrijske aktivnosti v deficitarnih regijah. Kot zgled je ponudil Ameriko, ki ima vsaj dva taka mehanizma, enega vezanega na zvezno kritje nadomestil za brezposelnost in zdravstveno zavarovanje, drugega pa na zavezo vojaške industrije, da ob velikih naročilih Pentagona pride do industrijskih vlaganj v zvezne države, ki beležijo deficit.

Do danes v Evropi nimamo nič temu podobnega. Junckerjev program, ker je v tolikšni meri odvisen od zasebnih investitorjev, tega ne bo mogel zagotoviti in bo po vsej verjetnosti okrepil jedrne države EU. Neiskrenost »drugačnih in novih« ukrepov lepo ponazarja tudi slovenski rebalans proračuna, ki velja za »naložbeno naravnanega«. S to oznako se kiti dokument, ki krči razvojne naložbe v gospodarsko najšibkejše regije države. Hkrati se istočasno širi prepričanje, da država nikakor nima denarja za strateško naložbo v drugi tir železniške proge do Primorske.

»Bančna kriza je razkrila paradoks. Razkrila je izjemno moč finančnega sektorja nad vladami, ki niso imele resnične izbire, ampak le to, da pomagajo svojemu bančnemu sektorju. Po drugi strani pa so vladne pomoči, ki so jih vlade ponudile bančnemu sistemu, pokazale, da lahko vlade operirajo z instrumenti, ki so po velikosti, proporcionalnosti in učinku mnogo močnejši, kot si jih je kdorkoli predstavljal,« opisuje dvorezno soodvisnost držav in finančnega sektorja znotraj finančnega kapitalizma profesorica Cornelia Woll. Neuspešno je iskala države, ki svojih bank ne bi šle reševat. »Če je kriza, so države potisnjene v pomoč bankam. Sposobne so bile zbrati velikanske vsote denarja, zakasniti dospelost dolgov ... naredile so reči, za katere se ni mislilo, da jih lahko naredijo znotraj svobodnih, odprtih gospodarstev. Tako banke kot vlada so odvisne druga od drugih. Moč držav nasproti finančnim interesom je nedvomno bolj enakovredna v velikih gospodarstvih. Za majhna, odprta gospodarstva je ogromna intervencija v bančni sistem težja, morda centralna banka celo ne more zagotoviti svoje vloge zadnjega kreditodajalca, ker so banke preveč izpostavljene. Tako ima v manjših državah finančni sektor zagotovo več moči in vpliva,« razlaga profesorica Cornelia Woll.

Varni z zvezanimi rokami

Grška ekonomistka Marica Frangakis v razpravi o neenakosti in financah v EU (*Inequality and Finance – The case of the EU*) ponudi konkretna preimenovanja pojmov, ki so postali del splošne evropske govorice. Poimenuje jih glede na njihove posledice. Tako opozarja, da je evropska »integracija« politik dejansko deregulacija nekdanjih sistemov pravic in zaščit, evro pa instrument za usklajevanje plač, kar pomeni njihovo *de facto* nižanje. Realni padec v zaslužkih običajnih ljudi, ki delajo za preživetje, v največji meri pripisuje procesu financializacije, skoraj dvakrat manj pomembna sta upad javne porabe in nižja gostota sindikaliziranosti delavstva, šele nato pride globalizacija in za njo tehnološki napredek. Financializacija, piše Marcia Frangakis, je posledica padca pogajalske moči sindikatov, rasti finančnega sektorja znotraj nacionalnih gospodarstev in vse višjih profitov ter nagrad za finančnike. Vodi v vse večjo družbeno neenakost, ki krha demokracijo. Neenakost pa se s sedanjimi evropskimi politikami – s privatizacijo javnega bogastva, fleksibilizacijo dela in z absolutnim prioritiziranjem fiskalne konsolidacije – le krepi, opozarja grška ekonomistka.

Cornelia Woll je v svojih raziskavah prišla do jasnega zaključka, ki presega poprepro-ščene ekonomske recepte. Izkazalo se je, da so bila reševanja bančnega sektorja najcenejša za davkoplačevalce tam, kjer je vladi uspelo sesti za skupno mizo s predstavniki bančnega sektorja in se dogovoriti o skupni delitvi bremen bančne krize. »Skupni interes je čimprejšnja stabilizacija gospodarstva. Če banke sodelujejo pri reševanju, hkrati nadzirajo druga drugo in težijo k temu, da je 'reševalnega programa' čim prej konec,« razlaga logično podstat zaključkov svoje knjige.

Manj jasno je, ali je članstvo znotraj evra državam koristilo ali ne. Danska, ki je v zadnjem času začela razmišljati o podobni

»odvezavi« krone od evra, kot je to naredila Švica za frank, je bila leta 2009 prisiljena reševati ne le banke, ampak tudi svojo valuto, ker so jo napadali špekulanti na mednarodnih finančnih trgih. »A Irska, vemo danes, je bila po drugi strani prisiljena v reševanje svojih bank, in to z zavezanimi rokami. Irska vlada je obtožila ECB, da jo je prisilila v odločitev, katere banke mora rešiti, in to zaradi interesov finančnih institucij v Nemčiji in Franciji,« opisuje profesorica prisilni jopič, ki ga natakne varnost in zaščita skupne evrske valute.

Ta se je razkril tudi prejšnji teden, ko je šef evroobmočja Jeroen Dijsselbloem jasno povedal, da Ciper ne bo dobil novih nakazil dogovorjene pomoči, dokler ciprski parlament ne sprejme zakona, ki bo po navodilih iz Bruslja na novo urejal rubež stanovanjskih nepremičnin.

Zelo jasno je tudi, kako kriza spremeni stanje bančnega sektorja. Ta se konsolidira: ali ker (se dovoli, da) manjše in šibkejše banke propadejo ali ker jih prevzamejo večje, stabilnejše banke. »Finančne krize ustvarijo mehanizme, ki zmanjšajo število bank. Posledica tega je seveda tudi to, da imamo na koncu še večje velike institucije, ki so prevzele manjše ali šibkejše. To ni nujno dobro, sploh če trdimo, da so krize povezane tudi z idejo, da so nekatere banke prevelike, da bi propadle. Obstoj le nekaj velikih bank veča sistemsko tveganje. To se lahko naknadno poskusi uravnati z dodatnimi regulacijami, a zagotovo je čas krize čas konsolidacije finančne industrije,« opozarja Cornelia Woll na spremembe bančnega trga, ki so se zgodile tako v Ameriki kot v Evropi.

S povečevalom nad prepad

Spremembe, zaradi katerih optimisti upajo, da bomo na naslednjo finančno krizo bolje pripravljeni, Cornelia Woll deli na ameriške *ex-post* in evropske *ex-ante* ukrepe. V ZDA so tudi zaradi drugačnega zakonodajnega okvirja, bolj naklonjenega poravnavam, s katerimi se lahko banke izognejo pregonu na sodiščih, posledice za banke prišle v obliki kazni za njihova pretekla nezakonita ravnanja, ki gredo v milijarde dolarjev. V Evropi smo po drugi strani priča poskusu povečanja nadzora v okviru bančne unije, ki je zaživela lani z vseevrskim pregledom kakovosti sredstev v največjih bankah. »Sedanja pravila tudi predvidevajo, da se lahko na podlagi sproti pridobljenih podatkov nadzorovano likvidira banko, ki bi lahko kasneje povzročila težave,« opozarja raziskovalka, ki se izogne jasnemu odgovoru o vlogi svetovalnih agencij, ki so bile najete, da opravijo te preglede. Hkrati so to pogosto iste agencije, ki so na eni strani podjetjem svetovale, kako se izogniti plačilu davkov, na drugi pa vladam pomagale pri pisanju davčne zakonodaje. »Razprava o njihovi vlogi je podobna razpravi o bonitetnih agencijah. Kakšni so njihovi notranji, institucionalni interesi? Nimam jasnega odgovora. Vseeno pa se mi zdi, da je ključno, da v večini primerov in v končni fazi stresne teste izvajajo centralne banke. A tudi one imajo lastne interese in obstajajo scenariji, ki jih ne želijo preigravati. Enostavno je treba stremeti k čim boljši regulaciji in metodologiji,« vztraja pri optimistični veri v obstoječi institucionalni okvir Cornelia Woll. Slovo od suverene monetarne politike je znotraj evroobmočja jasno in dano dejstvo. A prav te naloge nadzora, je vendarle prepričana, so tiste, zaradi katerih so centralne banke še vedno ključnega pomena.

Bodoči makroprevidnostni nadzorni okvir na Banki Slovenije razvija **dr. Igor Masten**. Izredni profesor Ekonomske fakultete, ki je predlani tudi predložil kandidaturo sedanjega guvernerja predsedniku republike, je na Banki Slovenije od lani zaposlen za petinski delovni čas kot vodja raziskav. Raziskava, ki jo je pred sedmimi leti pripravil skupaj z Arjano Brezigar Masten, o »vplivu finančnega poglabljanja in mednarodne finančne integracije na gospodarsko rast in makroekonomsko stabilnost«, se zaključi s testom, ali proces finančnega poglabljanja (zagotavljanja različnih finančnih instrumentov in servisov različnim družbenim skupinam, op. p.) vodi tudi v težave s finančno stabilnostjo, če ta proces postane prehiter. »To hipotezo sva preverila z analizo vpliva rasti deleža kreditov v BDP na delež slabih posojil. Izkaže se, da se negativen vpliv hitre kreditne ekspanzije na finančno stabilnost potrdi le v primeru ekstremnih kriznih dogodkov oziroma finančnih kriz, vendar pa njihovi globlji vzroki ne ležijo zgolj v procesu prehitrega finančnega poglabljanja. Slovenija je v zadnjih letih doživela velik pospešek pri procesu finančnega poglabljanja, ki pa mednarodno primerjalno ni izjemen. Celokupno lahko torej rečemo, da je proces finančnega poglabljanja vzdržen in lahko tak tudi ostane, v kolikor se bodo obstoječi standardi preverjanja tveganosti naložb ohranjali ali celo nadgradili,« je leta 2008 zapisal prof. Igor Masten. Leto kasneje je postal član nadzornega sveta NLB, kar je ostal tri leta, vse odtlej pa ostaja kritičen glas dogajanja v bančnem sektorju. Edino upanje, da država iz situacije karkoli pridobi, trenutno polaga v kupnino od prodaje državnih bank, ki jih država po njegovem prepričanju mora privatizirati. Možnost, da bi centralne banke poleg za stabilnost cen skrbele tudi za zaposlenost po vzorih iz preteklosti ali iz sedanje prakse ameriške centralne banke, odpravi.

O širitvi nalog ECB je skeptična tudi Cornelia Woll. Pravi, da bi nova naloga prinesla le še dodatno napetost znotraj že tako preozkega ustroja: »Zaradi dejanskih nesorazmerij v gospodarstvih držav z evrom in omejenih možnosti ukrepanja bi se ustvarilo tak pritisk, da bi to sistem zlomilo.«

Tako je edina skrb evropske centralne banke skrb za stabilnost cen ali največ dvoodstotno inflacijo. A danes se ECB ukvarja predvsem s tem, kako inflacijo sploh ohraniti pri življenju. Januarja se je deflacija v območju evra še okrepila. Ameriški ekonomist Paul Krugman strašenje z inflacijo tudi v okoliščinah, ko je ta daleč od možnega, povezuje preprosto – z razrednimi interesi. »Bogati so ponavadi posojilodajalci in ne posojilojemalci in oni poberejo koristi, vsaj relativno gledano, če se zasleduje deflacijske politike.«

Profesorica s francoske univerze pravi, da so vse odločitve, ki zadevajo reševanje bančnega sektorja, močno interesne in stvar prioritet. »Nič ni bila in ni nevtralna politika, saj gre za politične ukrepe z očitnimi distributivnimi posledicami.« Do slabih bank je zadržana. Opozarja na moralni hazard, saj bankam ni treba plačati za lastne slabe odločitve, in na visoko ceno, ki jo morajo na koncu plačati davkoplačevalci zaradi takih institucij. »V Nemčiji sedaj raje govorijo o 'premostitvenih bankah' (*bridge bank*, op. p.). Gre za javne institucije, podobne slabim bankam, ki pa lahko prevzemajo tudi dobre terjatve od bank ali pa zadolžena podjetja, ki jih pridobijo, prestrukturirajo in dobra jedra nato prodajo po kosih.«

Na koncu privatni sektor najame državo, da zanj opravi zoprno in umazano delo.

Kdo vodi centralne banke evroobmočja?

V devetnajstih državah evroobmočja imajo le na Cipru od aprila lani guvernerko, preostalih osemnajst centralnih bank vodijo guvernerji. Pet jih je predtem pridobivalo izkušnje na Mednarodnem denarnem skladu, dva pri Svetovni banki. Trije so prej delali pri Evropski investicijski banki, dva na evropski komisiji, francoski guverner pa je bil pred nastopom funkcije podpredsednik Evropske centralne banke. Petnajst guvernerjev je po izobrazbi ekonomistov, trije so pravniki, eden pa je ekonomist in doktor filozofije.

Odgovornost EU za ukrajinsko krizo

UKRAJINA JE PONOVLJIVA

ANALIZIRA
Barbara Rovere

Razvoj dogodkov, povezanih s spopadi v Ukrajini, razkriva strategije globalnih velesil za naslednja desetletja. V središče pa je postavil tudi tvegano politiko EU do vzhodne Evrope. V dneh, ko sta nemška kanclerka Angela Merkel in francoski predsednik François Hollande komaj preprečila dobavo ameriškega orožja na območja spopadov, neprijetno odzvanjajo besede raziskovalca Rolanda Benedikterja z Univerze v Kaliforniji, da bo »v Ukrajini Evropa poravnala račun tako za ZDA kot za Rusijo«.

Kako je Evropa v Ukrajini zabredla tako globoko? Preprost odgovor se glasi, da v odločitvah Evrope po koncu hladne vojne ni zaznati razmisleka o tem, ali je vpletanje v notranjepolitično dogajanje postsovjetskih držav po modelu širitve EU na srednjo in vzhodno Evropo lahko učinkovito.

Evropska politika do vzhodne Evrope po padcu berlinskega zidu je bila čimprejšnja včlanitev srednje- in vzhodnoevropskih držav v EU. Te so željo po članstvu izrazile nedvoumno in nemudoma, EU pa se je na zasedanju Evropskega sveta v Koebenhavnu leta 1993 odzvala na enak način. Zaključena širitev na vzhod je EU postavila v neposredno soseščino regij, s katerimi dotlej ni gojila odnosov. Z namenom vzpostavitve obroča prijateljskih držav ob novih mejah je razvila posebno orodje zunanje politike, Evropsko sosedsko politiko (European Neighbourhood Policy – ENP), ki je sledila širitveni logiki – finančna pomoč in dostop do notranjega trga EU v zameno za politične in gospodarske reforme, ki bi prispevale k politični in ekonomski stabilizaciji novih sosed.

Cilj tega instrumenta ob ustanovitvi leta 2004 je bil negovanje individualnih odnosov s šestnajstimi državami, ki mejijo neposredno na EU, kasneje pa so v okviru evropske sosedske politike nastale tudi regionalne pobude. Prvi dve, EUROMED in Črnomorska sinergija, ustanovljeni leta 2008, sta bili neproblematični. Zapletlo pa se je, ko je EU na pobudo Poljske leta 2009 predstavila še tretjo, tako imenovano Vzhodno partnerstvo, cilj katere je poglabljanje odnosov s šestimi postsovjetskimi državami – Armenijo, Azerbajdžanom, Belorusijo, Gruzijo, Moldavijo in Ukrajino.

Geopolitična tekma

Rusija, ki širitvi EU po koncu hladne vojne ni nasprotovala, se je zganila. Ruska politologa Bordačov in Skriba ocenjujeta, da je EU s hladno obravnavo Rusije in stopnjevanjem kritik režima Vladimirja Putina ustvarila vtis, da gre za protirusko pobudo, namenjeno izrivanju Rusije iz Evrope, in poskus njenega degradiranja na status navadne azijske ve. Potrditev takšne interpretacije najd pisanju politologov Copseya in Pomor v analizi nastanka Vzhodnega partn ugotavljata, da so bile za to, da je bilo V no partnerstvo sprejeto kot del zunanj tike EU, ključne zgodovinske okoliščin gusta 2008 je Rusija vojaško posredo konfliktu med Gruzijo in separatisti v ziji in Južni Osetiji in »nekatere države ce so bile mnenja, da Rusiji pač ne m odkrito nasprotovati, lahko pa za vzpostavljati sodelovanje z regijo«.

Akademiki so nadaljnji razvoj dogod odnosih med Rusijo in EU poimenova politična tekma, ki se odvija v obliki taviljanja novih regionalnih gospod blokov.

V odziv na Vzhodno partnerstvo je Ru ta 2010 skupaj z Belorusijo in Kazahs ustanovila Evrazijsko carinsko unijo, leta 2014 prerasla v Evrazijsko ekon unijo, formacijo po vzoru *EU. Inte* vključitev so ob ustanovitvi leta 2010 tako Ukrajina kot Kirgizija in Tadžikis Vladimir Putin je intenzivno lobiral vsem pri prvi, da bi raje kot Vzhodn tnerstvo izbrala vključevanje v postso evrazijske integracije. Včlanitev v obe regionalnega sodelovanja hkrati je

Namesto »okrepitve stabilnosti, varnosti in blaginje« je EU tlakovala pot ne le v vojaške spopade v regiji, temveč tudi v novo hladno vo

glede na pravila Evrazijske carinske u mogoča.

V dramatičnem razpletu dogodkov je ina, o kateri je Zbigniew Brzezinski da brez nje Rusija izgubi status evraz imperija, tik pred vrhom Vzhodneg tnerstva EU pod pritiski Rusije v zam 15 milijard evrov investicij in znižar plina leta 2013 zavrnila podpis prid nega sporazuma z EU. Enako je sto menija, medtem ko sta Moldavija in sporazum podpisali. Odstop Ukraj podpisa pridružitvenega sporazuma povod za javne proteste ukrajinskih vladnih gibanj, ki so privedli do padc Viktorja Janukoviča in vzpostavitve protiruskega režima, temu pa so sled ka priključitev Krima, separatistični v vzhodni Ukrajini ter zaostritev o med Rusijo in EU, ko je ta sledila u vam ZDA z uvedbo protiruskih go skih sankcij.

Tak razvoj dogodkov je z vidika cilje ke, ki jih EU zasleduje ob svojih meja zen. Namesto »okrepitve stabilnosti, ti in blaginje« je EU tlakovala pot ne jaške spopade v regiji, temveč tudi hladno vojno. Ni le provocirala Rusij bo ocenila občutljive notranjepolitič cije v državi, ki jo želi reformirati. Po